

GAIUS IULIUS
CAESAR

ZÁPISKY
O VÁLCE GALSKÉ

Gaius Iulius Caesar
Zápisky o válce galské

GAIUS IULIUS
CAESAR

ZÁPISKY
O VÁLCE GALSKÉ

Translation © by Jan Kalivoda
Cover & layout © 2009 by Jiří Pánek
Czech edition © 2009 by Naše vojsko, s. r. o.
All rights reserved

ISBN 978-80-206-1402-5

Prolog

Galie, Řím a jeho vojsko v době Caesarově

Římská republika v 1. polovině 1. století př. n. l. představuje velmoc prvního řádu, která už tehdy ovládá velkou část pobřeží Středoziemního moře. Dodnes není jasné, proč nenašli Římané dlouhá staletí ve Středomoří protivníka, který by se jim vyrovnal, a co jim umožnilo, aby postupně rozšířili své panství z okolí malého hradiště, zvaného Roma, na krajiny sahající v době, o které mluvíme, od Gibraltaru po Jeruzalém a od Alp po Saharu. Jisté však je, že mezi otrokářskými státy starověku už dlouho neměli důstojného soupeře.

Pokud chtěli své panství rozšiřovat dál do evropského vnitrozemí, museli se střetnout s jiným protivníkem, s národy, které dosud žily v kmenovém zřízení. Místo námezdnicích armád stavěly do bitev daleko početnější vojska, složená ze všech svobodných bojeschopných příslušníků kmene, prostory bojových akcí byly daleko rozsáhlejší než ve Středomoří. Před římským vojskem stály zcela nové úkoly. Útok na Gálii, to jest na území dnešní Francie, začínal úplně novou etapu římských dobovačských válek.

Keltské kmeny znali Římané v Caesarově době už velice dlouho a důvěrně. V nejstarších dobách římské republiky byli pro ni Keltové smrtelně nebezpečnými nepřáteli, spojovali se proti ní s jinými italskými kmeny a s etruskými městskými státy a z mnoha nepřátelů Říma se pouze jim podařilo r. 390 př. n. 1. Řím dobýt a zničit. Zaplavili Pádskou nížinu a pohltili její starší obyvatelstvo. Ale jak římská republika sílila, stávali se postupně z útočníků napadenými a ve druhé polovině 3. stol. př. n. 1. si Římané podrobili všechny Kelty v Itálii až k Pádu a zřídili v Pádské nížině provincii (*území podrobené Římu a spravované z Říma, jehož obyvatelé nemají až na výjimky práva římských občanů*). Později dostala název Galie předalpská.

V polovině 2. stol. př. n. 1. překročila římská vojska Alpy. Byla tam povolána řeckými koloniemi na dnešním jihofrancouzském pobřeží, jejichž jména dodnes žijí v názvech francouzských přístavů (*Massilia = Marseille, Nikaia = Nice, Antipolis = Antibes*) a která byla ohrožována keltskými kmeny z vnitrozemí. Po několika desetiletích vzniká v dnešní jižní Francii nová římská provincie, nazvaná později podle svého hlavního města Narbonsská Galie. Zahrnuje celé pobřeží Středozemního moře mezi Pyrenejemi a Alpami a některé kmeny ve vnitrozemí až na hranicích dnešního Švýcarska. Přežila strašlivý vpád germánských kmenů Kimbrů a Teutonů na přelomu 2. a 1. stol. př. n. 1. (*vzpomínka na něj děsila Římany ještě sto let*) a v 1. stol. př. n. 1. tvořila základnu Římanů pro postup do vnitrozemí. Pokud ve svých Zápiscích mluví Caesar o „provincii“ bez bližšího označení, jde právě o Narbonskou Galii. Její území se dodnes nazývá Provence.

Avšak dále na sever bylo území dnešní Francie obydleno svobodnými kmeny různé etnické příslušnosti a různých jazyků.

Mezi Pyrenejemi a Garonnou žily kmeny příbuzné s obyvateli dnešního Španělska. Zbytkem jejich neindoevropských jazyků je pravděpodobně dnešní baskičtina. Římané říkali jejich území Aquitania. Mezi Seinou a Rýnem se rozkládalo území nazývané Římany Belgica a obydlené jak kmeny keltskými, tak Germány, kteří už téměř vytlačili Kelty ze střední Evropy včetně Čech (Bojové) a nyní se k tomu chystali i v Galii. Jistě by se jim to podařilo, nebýt římské expanze.

A konečně mezi Garonnou a Seinou bylo centrum keltského osídlení nazývané Caesarem Galie. (*Galie nebo Galie zaalpská je však také společné jméno pro celé území mezi Pyrenejemi, Alpami, Rýnem a Atlantikem.*) Kmeny zde žijící byly příbuzné i s obyvateli Británie a všechny hovořily jazyky, které později vyhubil jako nůžky se svírající nápor jednak Germánů, jednak Římanů. Keltské jazyky byly zatlačovány na nejzazší výběžky pevniny a britských ostrovů a dnes z nich zbyla jen bretonština na Bretonském poloostrově, irština a ostrůvky keltských nářečí ve Skotsku a ve Walesu.

Společenské zřízení všech těchto kmenů stále ještě používalo forem kmenové demokracie, podle jména ještě žila lidová shromáždění, rady starších, byli voleni náčelníci po dobu války nebo na určité období. Ale jak Caesar sám udává, skutečnou moc na sebe strhla kmenová šlechta a kněžstvo. Z těchto kruhů také stále vycházely pokusy nejmocnějších jedinců strhnout na sebe časově neomezenou absolutní moc a pomocí své družiny prosadit zřízení dědičného kmenového knížectví.

Většina kmenů se dále dělila na menší skupiny, které většinou představují pozůstatky starších a menších kmenů, jež se spojily

---

do kmenového svazu. V češtině je pro ně z nedostatku jiného vhodnějšího termínu používán starší název „župa“.

Caesar nazývá kmenové instituce jmény převzatými z politické praxe římské republiky. Překlad se pokouší o vystižení smyslu těchto názvů, ne o jejich doslovný převod, proto používá pojmenování obvyklých při popisu kmenové společnosti v současné vědě.

Všechny keltské kmeny byly navzájem samostatné, i když se neustále pokoušely podrobit si své slabší sousedy. Ale tyto pokusy neměly trvalejší výsledky. Přibližně stejné poměry vládly i mezi Germány, tam však byla kmenová společnost ještě zachovalejší, přežívaly prvky společného vlastnictví půdy a společenské rozdíly nebyly tak ostré. To mělo vliv na větší bojovnost germánských kmenů.

Nejednotnost Galů i Germánů Římanům jejich výboje usnadňovala, protože téměř nikdy nemuseli bojovat proti všem kmenům zároveň, ale i ztěžovala, protože po potlačení jednoho ohniska odboje se hned objevilo další, na prvním nezávislé a jeho porážkou nepoučené. Spolu s velkými vzdálenostmi, které muselo římské vojsko překonávat, a se skutečností, že se muselo živit výhradně z výnosu primitivního zemědělství svých soupeřů, činila tato okolnost definitivní podrobení Galie velmi obtížným.

Pozdní římská republika však měla dost prostředků k tomu, aby mohla expanzi na sever podniknout. Překonala následky občanských válek na počátku 1. stol. př. n. l. a obnovila alespoň formálně starou republikánskou ústavu. Nejvyšší moc ve státě měl v rukou senát, shromáždění složené především z bývalých nejvyšších státních úředníků (*kvestorů, edilů, prétorů*

---

a konzulů). Protože se však tito úředníci většinou volili stále ze stejných rodů, bylo členství v senátě prakticky dědičné. Nej-
mocnější rody v senátě se snažily potlačit jakoukoli účast chud-
ších vrstev na řízení státních záležitostí. Byli nazýváni optimáti
a vrcholem jejich moci byla diktatura vítěze ve zmíněné občan-
ské válce, Lucia Cornelia Sully (*římsští občané měli tři jména,
vlastní, svého rodu a své rodiny*) v letech 83–79 př. n. 1. Po Sul-
lově smrti však vznikly mezi jeho přívrženci rozpory a to umož-
nilo obnovení dřívější republikánské ústavy a znovuzrození
strany populárů, která se v boji s rody optimátů opírala o lidové
shromáždění, shromáždění všech římských občanů, které vo-
lilo úředníky, vyhlášovalo válku, uzavíralo mír a mělo zákono-
dárnou moc. A na tomto obrození populárů měl velkou zásluhu
také Gaius Julius Caesar, narozený patrně r. 100 př. n. 1.

Měl k tomu i vhodný původ, byl totiž synovcem největšího
Sullova protivníka Gaia Maria. Za Sullovy diktatury si díky
tomu užil osobní perzekuce, ale po jeho smrti mu to zajistilo pří-
zeň chudých římských občanů. Využil toho obratně a různými
způsoby si dobyl ve straně populárů značný vliv. Dokázal prosa-
dit, aby bezzemkům byla přidělena státní půda (*což byl hlavní
motiv dřívějších politických bojů v Římě*), a hleděl si i římské
chudiny, která si časem zvykla na to, že stát, zbohatlý kořistí
z dobytých území, jí zajišťoval bezplatnými přiděly základních
potravin skrovnou, ale jistou existenci. Na její potřeby neváhal
Caesar vynaložit celé své nevelké jmění a ještě se obrovskými
částkami zadlužil.

Vyplatilo se mu to. Díky svému vlivu mezi populáry se stal
vítaným partnerem pro dva nejmocnější dědice Sullova odkazu,
nejbohatšího Římana Marka Licinia Crassa a Gnaea Pompeia

Magna, úspěšného vojevůdce a politika. Neformální dohoda mezi těmito třemi muži, k níž došlo r. 60 př. n. 1., byla nazvána prvním triumvirátem. Caesar dosáhl v roce 59 př. n. 1. nejvyššího úřadu v Římě, konzulátu, a s pomocí ostatních dvou triumvirů si vynutil, aby mu byly po složení této funkce svěřeny do správy předalpská a Narbonská Galie. V obou provinciích byly umístěny silné vojenské posádky. Caesar využil této historické příležitosti, zahájil na vlastní pěst agresi proti svobodným galským kmenům a v letech 58-51 př. n. 1. podrobil Římu celé území dnešního Švýcarska, Francie a Belgie. Získal tím velkou politickou prestiž, obrovské finanční prostředky a naprosto oddanou armádu. Mezitím Crassus zahynul při neúspěšném tažení do Mezopotámie a Caesar pak v letech 49-45 porazil svého bývalého spojence Pompeia a jeho přívržence a stal se absolutním pánem Říma a celé říše. (*Netěšil se z toho dlouho. V březnu r. 44 př. n. 1. byl zavražděn senátorskými spiklenci, kteří se domnívali, že jen jeho osoba překáží římské republice, aby se obrodila. Za svůj omyl zaplatili v boji s dědici Caesarovy moci životem.*) Osm let galské kampaně znamenalo pro Caesara odrazový můstek, bez něhož by byly jeho další úspěchy nemyslitelné. Bez nich by v evropských jazycích neexistovala slova císař, Kaiser, cesarz, césar a car. A o těchto letech vyprávějí Zápisky o válce galské. Caesar je napsal patrně v letech relativního klidu mezi koncem galské války a počátkem války občanské, ale využil svých starších poznámek a pracoval ve velkém spěchu, takže ani nestačil odstranit některé rozpory, které mu do konečné podoby textu pronikly. Účel Zápisků byl především propagační a obranný. Měly zvýšit Caesarovu prestiž před rozhodujícím utkáním s Pompeiem a vyvrátit útoky jeho protivníků. Vždyť

---

během bojů v Galii byl dokonce v senátě podán platonický návrh, aby byl Caesar vydán germánským kmenům, protože v boji s nimi porušil mezinárodní zvykové právo.

Obsah Zápisků byl pro Caesara důležitější než literární forma a tím se Zápisky zcela liší od ostatních antických historických děl, u kterých literární forma vidy nad obsahovou stránkou převažovala. Sloh Zápisků je proto jednoduchý, nestrojený, bez rétorických ozdob, jsou v nich používány pouze běžné a citově neutrální výrazy. Linie vyprávění běží jen po nejdůležitějších okamžicích událostí, souvislosti jsou často jen naznačeny, zbytek je ponechán čtenářově spolupráci, stejně tak jako zhodnocení líčených faktů. Zápisky jsou psány ve třetí osobě, jakoby z hlediska anonymního Římana, který události zpovzdálí sleduje. Nikdo se ovšem nenechá oklamat zdáním nestrannosti, které tak vzniká, ale protože zprávy z opačného tábora neexistují, musíme se často spolehnout na Caesarova slova víc, než bychom chtěli.

Každá kniha Zápisků líčí události jednoho roku kampaně, počínaje rokem 58 př. n. l. a konče rokem 52 př. n. l. Poslední rok bojů Caesar do Zápisků nezahrnul. Patrně dobře cítil, že náplň sedmé knihy, potlačení všeobecného galského povstání v roce 52 př. n. l., je vyvrcholením a závěrem bojů předchozích let a rok nato už jde jen o udupání jiskřiček na spáleništi. To však nepochopil Caesarův důstojník Aulus Hirtius a připojil k Zápiskům ještě knihu osmou, která tvoří most mezi Zápisky o válce galské a Zápisky o válce občanské, druhým Caesarovým dílem, které se zachovalo. To popisuje události let 49 a 48 př. n. l., tedy občanskou válku Caesara s Pompeiem. Nedosáhlo však zdaleka účinku a proslulosti Zápisků o válce galské.

Caesarova galská tažení se tedy stala dalším důkazem nepřemohitelnosti tehdejšího římského státu. Na mimořádném úspěchu těchto tažení mělo jistě velký podíl Caesarovo úžasné vojenské a politické nadání, ale ještě větší úlohu hrály faktory, které přály Římu v jeho ostatních válkách, z nichž nejnápadnější a nejnespornější je vysoká kvalita římského vojska. Caesar v něm nemusel zavádět žádné reformy, bylo na svou dobu dokonalým válečným nástrojem už v té podobě, v jaké je převzal. Vzhledem k tomu, že Zápisky téměř na každé stránce předpokládají u čtenáře podrobné znalosti o něm, bude zřejmě užitečné zařadit do této předmluvy informace o jeho organizaci a výzbroji.

V době Caesarově je římské vojsko již zcela vojskem profesionálním, námezdním a ztratilo úplně znaky toho, že se vyvinulo z vojska miličního, v němž byl původně povinen v případě potřeby sloužit každý římský občan. Bylo většinou rozděleno do jednotlivých provincií, kde podléhalo jejich místodržitelům. Pokud vypukla v provincii nebo v její blízkosti válka, místodržitel provincie svým oddílům osobně velel jako vrchní velitel. To byl i případ Caesara jako místodržitele předalpské a Narbonské Galie.

Pomocníkem místodržitele byl kvestor, vlastně pokladník provincie a ubytovatel vojska. Během bojových akcí však často přebíral samostatné velení jedné nebo několika legií.

Legie byla nejvyšší jednotka římského vojska. Měla mít v okamžiku svého vystrojení až šest tisíc mužů, ale protože Caesar ztráty svých legií nedoplňoval a stavěl raději z posil legie nové, klesaly stavy dříve odvedených legií během let až ke třem tisícům mužů. S tím také souviselo, že v Caesarových legiích sloužili vlastně vojáci odvedení současně, a tedy se stejnými bo-

---

jovými zkušenostmi, nikoli ve vojenských jednotkách obvyklá směs zkušených vojáků a nováčků. Proto se co do své bojové hodnoty ostře odlišovaly legie nové a staré. Ještě po osmi letech bojů v Galii byly legie odvedené v prvním roce války považovány za méně hodnotné než legie odvedené před válkou.

Velitelem legie byl legát, vlastně pobočník místodržitele provincie, kterého určoval podle návrhu místodržitele senát. Musel být vybírán jen ze senátorů. V provinciích byli většinou tři legáti. Caesar si jich však postupně vynutil na senátu deset.

Jakýmsi štábem legáta bylo u každé legie šest vojenských tribunů. Tato hodnost měla v římském vojsku již dlouhou tradici, ve starších dobách tvořilo těchto šest mužů jakési kolektivní velení legie a střídali se na místě velitele po dvou měsících. Původně byli voleni lidovým shromážděním, ale postupně si velitelé vojska vymohli právo část z nich jmenovat samostatně a Caesar si je už vybíral podle své vůle všechny. Tím byl dán průchod protekci, protože tato hodnost byla pro její nositele dobrým východiskem k tomu, aby se později ucházeli o zvolení do vyšších politických úřadů v samotném Římě. Vojenskými tribuny se začali stávat synáčekové z lepších rodin bez větších vojenských zkušeností a nemohli být dále pověřováni velením legií. Stali se jakýmsi pobočníky legátů.

Legionáři tvořili jádro římského vojska, ve srovnání s nimi hrály ostatní druhy vojska (*lehkooděnci a jízda*) jen pomocnou úlohu. Do legií mohli být přijímáni jen římstí občané, sloužili za žold a měli naději, i když ne jistotu, že po čestném propuštění z vojenské služby dostanou zdarma přiděl státní půdy jako zaopatření. Vojevůdce, od kterého mohli čekat, že tuto naději realizuje, si tak mohl získat jejich osobní oddanost a pod slibem

---

půdy a bohaté kořisti mohl použít svých oddílů i proti svým politickým nepřátelům. To během 1. stol. př. n. l. umožnilo v Římě vypuknutí několika občanských válek.

Legionáři byli vyzbrojeni jednotně jako těžkooděnci. Jejich ochrannou výzbroj tvořila kovová přilba, obdélníkový dřevěný štít, pokrytý kůží a na krajích a uprostřed okovaný, kožená náhlenice na pravé noze (*levou chránil štít*) a ochranný kabátec z propletených kožených řemenů a s kovovou destičkou na prsou. Pro boj zblízka používali asi šedesát centimetrů dlouhý dvousečný meč, vhodný spíš k bodným než k sečným ráhám. Druhou jejich zbraní byl asi dva metry dlouhý oštěp, určený jen k vrhu. Když tento oštěp probodl štít nepřítele, jeho půl metru dlouhý hrot se ohnul, oštěp nešlo vytáhnout a zasažený tím byl donucen štít odhodit a bojovat bez něj. Protože štít tvořil v této době hlavní ochranu bojovníka (*celokovová brnění byla drahá a pro prosté vojáky nedostupná*), byla tato jednoduchá zbraň velmi účinná.

Jednou z nejtěžších povinností legionáře byly přesuny. Na pochodu totiž musel nést celou svou výstroj, několik kůlů k opevnění tábora a také zásobu obilí na dlouhou dobu. Vojákům bylo obilí, hlavní jejich potrava, vydáváno vždy na patnáct dní a bylo věcí vojáka samotného, jak se svým přídělem po tu dobu hospodaří. Nosit ho musel na vlastních zádech. Dělal to tak, že své osobní potřeby a zásoby nosil zavěšené na kůlu přes pravé rameno, na levé ruce měl štít, v ní oštěp a motyku nebo rýč a na záda si pověsil přilbu. Celková váha takto nepohodlně umístěného nákladu činila kolem třiceti kilogramů. Římské vojsko bylo tedy za pochodu téměř neschopné boje a před bitvou muselo vždy odložit tuto nesenou výstroj na nějaké bezpečné,

---

chráněné místo. Proto si pro každé přenocování a před každou bitvou, pokud to bylo jen trochu možné, buďovalo opevněný tábor, od něhož se vzdalovalo co nejméně.

Bojovou sestavu vojska tvořilo několik legií v jednom sledu. Jen někdy zůstávaly v záloze legie nováčků a pomocné oddíly.

Nižší taktickou jednotkou pak byla kohorta. V legii jich bylo deset a každá tedy měla asi tři sta až šest set mužů. V bojové sestavě legie stály většinou čtyři kohorty v prvním sledu, každá v tvaru hlubokém deset řad a širokém asi třicet až šedesát zastupů. Stejně široké mezery oddělovaly jednotlivé kohorty mezi sebou. Počítáme-li na jednoho vojáka v bitevní linii jeden a půl metru, činila šířka této bojové sestavy jedné legie asi tři sta až pět set metrů.

Ve druhém sledu legie stály tři kohorty za mezerami prvního sledu, takže mohly do těchto mezer postoupit k posílení útoku nebo naopak přijmout do mezer mezi sebou ustupující kohorty prvního sledu, pokud měl nepřítel převahu. Konečně ve třetím sledu stály zbývající tři kohorty legie.

Tato „trojitá“ bojová sestava měla rozhodnou taktickou převahu nad hustě seřazenými řadami vojáků bez mezer, které používala ostatní vojska ve Středomoří, ale i Keltové a Germáni. Tato hustá sestava, nazývaná antickými autory řeckým slovem falanga, měla tu nevýhodu, že od okamžiku bojového dotyku s protivníkem neměl její velitel možnost boj ovlivnit a jen trpně čekal na jeho výsledek. Naproti tomu velitel vojska seřazeného do římské členěné sestavy mohl manévrovat jednotlivými sledy, zesilovat útok nebo nařídít spořádaný ústup. Ovšem pokud bylo třeba pokrýt nedostatečnými silami širokou frontu, řadila římská legie své kohorty i do dvou nebo do jednoho sledu.

Kdo velel kohortám, je nejasné. Někdy snad vojenští tribunové, někdy služebně starší setníci.

Jedna kohorta se skládala ze tří manipulů, ale tato jednotka se udržovala jen díky starší tradici a neměla žádný praktický význam. Každý manipul tvořily dvě setniny, kterým veleli setníci. Bylo jich tedy v jedné legii šedesát. Ti představují nejnižší hodnost v římském vojsku a zároveň jedinou, která byla dostupná prostému vojákovi. Ale setníci si nebyli navzájem rovni, jejich pořadí představovalo plynulou stupnici od nejnižšího setníka desáté kohorty přes setníky kohorty deváté, osmé atd. až k prvnímu setníku první kohorty každé legie, nazývanému primipilus. Ten byl považován za rovného vojenským tribunům a za jakéhosi představitele prostých vojáků celé legie. On sám nebo nejvyšší setníci prvních kohort všech legií byli zváni na velitelské porady.

Legionáři tvořili jádro římského vojska. Vedle nich se v něm vyskytovala také lehká pěchota, určená především k boji z dálky, k jakési „palebné přípravě“. Sloužili v ní výhradně příslušníci podrobených národů. S Caesarem v Galii bojovali lehkooděnci z Kréty, z dnešního Tuniska atd. K lehké pěchotě patřili lučištníci, prakovníci, kteří stříleli z praků zaoblené olověné střely, a vrhači oštěpů. Tyto oštěpy se lišily od oštěpů legionářů tím, že byly vybaveny uprostřed ratiště jakousi koženou kličkou, do které vrhač zaklesl prsty a mohl tak dát do vrhu více síly, a navíc udělal s její pomocí oštěpu rotaci. Proto mohl házet až třikrát dále než legionáři a držet se v celkem bezpečné vzdálenosti od nepřátelského tvaru. Těchto oštěpů nosil do bitvy několik. Ochrannou výzbroj všech lehkooděnců tvořila jen kožená přilba a lehký kulatý štít.

Jízda měla v bitvách římského vojska jen skromnou úlohu. V Caesarově vojsku v ní sloužili jen Keltové a Germáni, buď
